

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Το γυναικείο πρόσωπο της λογοτεχνίας

Δύο ξεχωριστές γυναίκες, η βραβευμένη με το Νόμπελ **Σβετλάνα Αλεξίεβιτς** και η βραβευμένη με το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών **Βίκυ Τσελεπίδου**, με τα βιβλία τους μας θυμίζουν τι σημαίνει πραγματική βία κατά των γυναικών, όταν οι ουσιαστικές φωνές χάνονται κάτω από τον θόρυβο του #metoo.

ΣΒΕΤΛΑΝΑ ΑΛΕΞΙΕΒΙΤΣ
Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΔΕΝ ΕΧΕΙ
ΠΡΟΣΩΠΟ ΓΥΝΑΙΚΑΣ
Μτφρ.: Ελένη Μπακοπούλου
Εκδόσεις Πατάκη

Γυναίκες που κουβαλούν με ατοαλένια θέληση ολόκληρα πολυβόλα, που βουτούν στη λάσπη και τρέφονται με αρουραίους, που πιλοτάρουν ή ξέρουν να χειριστούν τα αντιαεροπορικά Ζενίθ. Αυτές είναι οι πρωταγωνίστριες του ασθματικού σύμπαντος της νομπελίστριας Σβετλάνα Αλεξίεβιτς, που αποκτά μυθικές διαστάσεις ακριβώς γιατί είναι απόλυτα ρεαλιστική. Βγαλμένες από την πιο αδιανόητη πραγματικότητα που εξύφανε τον θανατερό ιστό του λεγόμενου Μεγάλου Πατριωτικού Πολέμου, οι ιστορίες των γυναικών που συμμετείχαν στον πόλεμο στοιχειώνουν τον αναγνώστη για καιρό, με τον ίδιο τρόπο που κατάφεραν προηγουμένως να γίνουν εμμονή για την ίδια τη συγγραφέα. Αντίστοιχα έντονη και η διάρθρωση της αφήγησης: ο άλλοτε καταγιστικός ρυθμός διακόπτεται από τον ασθματικό και συγκοπτόμενο λόγο, ο οποίος ενίοτε παρατίθεται μέσα από αποσιωπητικά. Η ουσία πάντως είναι ότι όσα καταγράφονται με τρομακτική ενάργεια στο πολυσυζητημένο πλέον βιβλίο *Ο πόλεμος δεν*

έχει πρόσωπο γυναίκας, που μόλις κυκλοφόρησε στα ελληνικά σε μετάφραση Ελένης Μπακοπούλου από τις εκδόσεις Πατάκη, δεν έχουν σκοπό να εξωραίσουν το γεγονός της γυναικείας συμμετοχής σε απόλυτα ανδρικές θέσεις στην πρώτη γραμμή του πυρός αλλά να φωτίσουν ολόπλευρα τις ψυχές και να φέρουν στο προσκήνιο τις εσωτερικές συγκρούσεις και αντιφάσεις. Όπως υπολογίζεται, πάνω από 500.000 γυναίκες έλαβαν μέρος στον Β' Παγκόσμιο και σε διαφορετικές θέσεις, και όχι μόνο οι αποκαλούμενες κομσομόλες: πολυβολήτριες, ελεύθεροι σκοπευτές, αεροπόροι, χειρίστριες βαρέων αντιαεροπορικών και πυροβόλων κ.ά. Γενικότερα, δύσκολα υπήρξε τομέας που δεν καλύφθηκε εξίσου από γυναίκες και άντρες, αφού δεν υπήρχε διαφορά σε αυτό που τότε αποκαλούσαν «μεγάλη σοβιετική ψυχή». Παρά τις τεράστιες διαστάσεις που έλαβε όμως η αποκαλούμενη από τους Σοβιετικούς «νίκη» και η μάχη του Στάλινγκραντ, αυτό που επιχειρεί η Αλεξίεβιτς είναι να δει την ανθρώπινη και ψυχική διάσταση πέρα από τις ιδέες, εκεί ακριβώς όπου «ο πόνος δημιουργεί από έναν μικρό άνθρωπο έναν μεγάλο άνθρωπο. Όπου ο άνθρωπος ψηλώνει. Και τότε για μένα παύει να είναι το βουβό και άφαντο προλεταριάτο της Ιστορίας».

Η Αλεξίεβιτς θέλησε να μάθει τι κάνει μια άγουρη μαθήτρια να θάβει την πιο ευαίσθητη πλευρά του εαυτού της στα χώματα και τις τάφους που σκάβει η ίδια με τα χέρια, θεωρώντας αδιανόητο, σύμφωνα με τα δικά της πάντα λόγια, όχι το να πεθάνει αλλά να τη στείλουν στα μετόπισθεν. Ο Στάλιν και η εμβληματική επιβολή του ατσάλινου σθένους ήταν η μία πλευρά, ο γυναικείος όμως αυθορμητισμός και η αποφασιστικότητα ήταν η άλλη. Σάμπως να ήξεραν οι γυναίκες που πολεμούσαν ότι εκείνη τη στιγμή συνιστούν κομμάτι της Ιστορίας και πως το συμπαντικό παζλ θα εξαρτιόταν κάποια στιγμή από τη δική τους αυθόρμητη αντίδραση. Την ίδια αντίληψη έχει και η συγγραφέας, που ξέρει ότι με το να φωτίζει το απλό και το απτό δείχνει ταυτόχρονα τον δρόμο προς τη μεγαλοπρέπεια και τη μεγαλοσύνη. Οδηγός της γίνονται έτσι οι αποσπασματικές γυναικείες φωνές και πιλότος της ο Ντοστογιέφσκι, που της έμαθε να ακούει τον «παλμό της αιωνιότητας» και να μπορεί να αναρωτιέται «πόσος άνθρωπος υπάρχει μέσα στον άνθρωπο αυτό;». Και κάπου εκεί ομολογεί: «Εγώ είχα τον δικό μου πόλεμο... Διήγυσα μακρύ δρόμο παρέα με τις ηρωίδες μου. Όπως κι αυτές, για ένα μεγάλο διάστημα δεν πίστευα ότι η Νίκη μας είχε δύο πρόσωπα – ένα εξάισιο κι ένα τρομακτικό, γεμάτο ουλές, αβάσταχτο να το κοιτάς. “Στην πάλη σώμα με σώμα, σκοτώνοντας έναν άνθρωπο, τον κοιτάξεις στα μάτια. Δεν είναι το ίδιο με το να ρίχνεις βόμβες ή να πυροβολείς από το χαράκωμα” – μου έχουν πει. Ακούγοντας κάποιον να σου μιλάει για το πώς σκοτώνει και πώς πέθαινε, συμβαίνει το ίδιο – τον κοιτάς στα μάτια...». Αντίστοιχα με εκείνο τον ζωγράφο της Πενθεσίλειας που έβαλε τον Αχιλλέα να αντικρίζει στα μάτια την Αμαζόνα ενώ τη σκοτώνει, η συγγραφέας γίνεται μεγάλη ανατόμος της ύπαρξης, γνωρίζοντας πως «περισσότερο από οπουδήποτε αλλού ο άνθρωπος φαίνεται και αποκαλύπτεται στον πόλεμο και, ίσως, στον έρωτα».

ΒΙΚΥ ΤΣΕΛΕΠΙΔΟΥ
ΑΛΕΠΟΥ, ΑΛΕΠΟΥ, ΤΙ ΟΡΑ
ΕΙΝΑΙ;
Εκδόσεις Νεφέλη

Έρχεται η Ιστορία πολλές φορές να σε γραπώσει από τον λαιμό και να αφήσει πάνω σου τα σημάδια, μεταφερμένα από γενιά σε γενιά, σαν εκείνη την κατάρα που στοίχειωσε το γένος των Ατρείδων. Να σε κρατήσει σαν μέγγενη ώστε, ό,τι και να κάνεις, να μην μπορείς να ξεφύγεις από το βάσανο ενός βάρβαρου ξεριζωμού ή μιας αναγκαστικά επιβεβλημένης ταυτότητας: έτσι και οι γυναίκες που διαμορφώνουν τη μικρή και τη μεγάλη ιστορία και γίνονται οι ηρωίδες ενός σπιτιού ή μιας οικογένειας που διαλύεται στα πιο μικρά σπαρακτικά της κομμάτια, αλλά σπάνια έχουν ρόλο πρωταγωνιστικό. Εδώ όμως οι ρόλοι αντιστρέφονται από κάθε άποψη: Το Αλεπού, αλεπού, τι όρα είναι; της Βίκυς Τσελεπίδου από τις εκδόσεις Νεφέλη είναι ένα θαρραλέο σκαμπίλι στα παραδομένα της αφήγησης που όχι μόνο θεμελιώθηκαν, ειδικά στην Ελλάδα, από τον ανδρικό κανόνα αλλά έσπευσαν ταυτόχρονα να προσδώσουν στη γυναίκα τον ρόλο της συμπρωταγωνίστριας ή ακροάτριας. Πολύ έξυπνα και πολύ ωραία η συγγραφέας παραθέτει στην αφήγηση,

Βιβλίο

ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΙΝΑ ΜΑΝΔΗΛΑΡΑ

εκτός από τους ετερόκλητους τρόπους γραφής, κομμάτια από εφημερίδες, ντοκουμέντα, λαϊκά περιοδικά, όπως το «Ρομάντζο», υποτιθέμενα επιστημονικά κείμενα που απηχούν τις αντιλήψεις της εποχής και μοιάζουν να ειρωνεύονται τη μυθιστορία (ξεπερνώντας κάποια στιγμή κάθε φαντασία). Σαν πονηρή αλεπού και ξεχωριστή συγγραφέας, η Τσελεπίδου δεν αρθρώνει φεμινιστικό λόγο παρά αφήνει τα γεγονότα να μιλήσουν και τις κοινωνικές προκαταλήψεις να αποκαλυφθούν μέσα από τη χροιά του αυθεντικού και της πραγματικότητας όπως καταγράφεται μέσα από τις εφημερίδες, δίνοντας μια ειρωνική χροιά στον μεστό λόγο της αφήγησης.

Γι' αυτό ακριβώς και στο τέλος δεν μπορείς με ακρίβεια να διαχωρίσεις ποια είναι η πραγματική κατάληξη που επεφύλασσε η ζωή, η Ιστορία ή η μοίρα για τη γιαγιά Αναστασία, για τα παιδιά της ή για την εγγονή της Λουκία: κάποιες σελίδες μάλιστα, όπως εκείνη ενός σπαρακτικού θανάτου στο εγκαταλελειμμένο σπίτι, δεν έχουν τίποτα να ζηλέψουν από τον Μάρκες. Γυναίκες διαφορετικών ηλικιών και περιστάσεων οι οποίες μαθαίνουν από πρώτο χέρι τι σημαίνει βία με διαφορετικό, οδυνηρό τρόπο στον μικρό αλλά και μεγάλο περίγυρο. Εκεί, στο εσωτερικό των σπιτιών αλλά και στα περιθώρια της κοινότητας, στις πύλες των επαρχιακών πόλεων, ανάμεσα σε Θάσο, Καβάλα και Δράμα, ξετυλίγονται ιστορίες ξεριζωμού και διαγράφονται τα επόμενα δράματα και τα μικρά ή μεγάλα περιστατικά βίας. Μικρά παιδιά που πεθαίνουν, βιασμοί από Βούλγαρους στρατιώτες, όπως αυτός της κόρης της Αναστασίας, Πελαγίας, σόγια που ποτέ δεν ενώθησαν πραγματικά με ψυχικούς δεσμούς ενσυναίσθησης γιατί σκλήρυναν κι έγιναν απάνθρωποι. Για χρόνια, αυτοί οι κάτοικοι θα μοιάζουν με νεκροζώντανα όντα που θα περιμένουν και θα εκλιπαρούν από μέσα τους για αναβιωμένα μαγικά καθαρού που ποτέ δεν θα έρχεται. Η μνήμη, άλλωστε, «όπου και να την αγγίξεις πονεί», όπως έγραφε ο Σεφέρης, και εδώ η μνήμη κυριολεκτικά ματώνει. Αρχικά οι εικόνες από τα ωραία πρωινά στην Καπαδοκία, από τις γεύσεις και τα ωραία σουαρέ επιστρέφουν για να χτυπήσουν σαν καρφιά τις μνήμες της γιαγιάς Αναστασίας, η οποία δεν το έβαλε ποτέ κάτω, ούσα αυτή η αρχή και το τέλος της οικογένειας. Σκληρή και ακλόνητη πάντα, έκλαιγε ωστόσο για έναν Ιορδάνη, για κάτι ανεκπλήρωτο που έμεινε πίσω σαν ανοιχτή υπόσχεση ομορφιάς.

Γύρω από αυτήν ξεδιπλώνεται το πρώτο μέρος της αφήγησης, καθώς ο θάνατος είναι το μεταίχμιο του παρελθόντος με το μέλλον στο κατώφλι της μετάβασης που πραγματοποιείται όταν οι συγγενείς ενώνονται με αφορμή τον θάνατό της, το πραγματικό και όχι μόνο το συμβολικό τέλος της αρχηγού της οικογένειας που μπορεί να συμβιβάστηκε με έναν γάμο που δεν ήθελε με έναν κοντό, όπως τον αποκαλούσε πάντοτε, άνδρα, αλλά άντεξε για χάρη του Σάββα, της Πελαγίας, του Νάκη. Τότε τα παιδιά και οι οικογένειες λειτουργούσαν σαν ένας αόρατος ενωτικός κρίκος, σε αντίθεση με τη μοναχισμένη εγγονή που υφίσταται τη διαπροσωπική βία και τα αδιέξοδα του υποκειμενοποιημένου χώρου: πόσες, αλήθεια, είναι οι γυναίκες που κακοποιούνται καθημερινά και δεν μιλάνε; Σε μια εποχή κατά την οποία οι καταγγελίες ακούγονται κυρίως από τα αστραφτερά σαλόνια του Χόλιγουντ, το βιβλίο της βραβευμένης από την Ακαδημία Τσελεπίδου έρχεται να μας θυμίσει τι σημαίνει ανοιχτή πληγή από διαφορετικές γενιές γυναικών και, το σημαντικότερο, περίεχνη και πολυεπίπεδη αφήγηση που παραμένει ολοζώντανη μέχρι το τέλος.

